

Сорулгалар
тодарат-
тынган

Чаа рынок
ажыттын-
ган

№ 58 (18485)

31-де үшүп өгөлөөн

shyn.ru

shynova@mail.ru

shynova@yandex.ru

Садар өртөз хостуг

ШЫН

НИИТИЛЕЛ-ПОЛИТИКТИГ СОЛУН

2014
чылдың

май

13

вторник

Дайынчы алдарны бедик көдүрер

Тываның найысылалына
Тиилелгениң чыскаалы онза
байырлыг байдалга болуп эрт-
кен. «Өлүм чок полкка» 600
ажыг кижиги киришкен.

Тиилелге чыскаалына ийги-
лиг киржип турар ол полкка кир-
кичилерниң саны бо чылын 600
шкан, а эрткен чылын Май 9-ту ба-
ырлап турда, 500 хире-ле кижиги тур-
ган. Бо удаада «Өлүм чок полктуң»
чыскаалына чүгле фронтчуларның
алгалдары эвес, школачылар база
киришкеннер. Чижээ, Тываның «Эң
жакшы» №1 школазы баштайгылар-
ның аразына фронттуң чоруткан
жукчуларының дугайында та-
пшырганнар. Чыскаалдың онза-
лыг кезээ Тыва эки турачыларның
чуруу ээлээни билдингир, оларның
алгалчылары Кызыл Шеригниң хү-
нелеринге фашизмге удур демисе-
ни турган өгбелериниң чуруктарын
дуу алган чорааннар.

(Уланчызы 5-ки арында) ➡

Тиилелгениң дайынчы машиналары.

Хүннүң медээзи

Тываны бедии-биле үнелээн

«Петербургтуң полити-
казы» фондунун апрель-
де кылып чоруткан
шинчилелдери езугаар
мартта 0,2 хуу бедик үне-
лелди Тывага тыпсырын-
га элээн каш болуушкун-
нар эки салдарлыг болган.

Оларның эң колу — На-
ционал чаагай чорук фонду-
зундан акшаландыраар чугула
төлөвилелдерниң аразына
Элегес — Кызыл — Курагино
демир-орук тудуун РФ-тиң
Экономиктиг сайзырал яамы-
зының киригени болур. Ийги-
лиг черде-көдээ школаларга
ажылдаар күзелин илереткен
орус дылдыг 10 башкыга 1-1
миллион рубль түннүг гранты-
ны Тываның Баштыңы Шол-
бан Кара-оолдун тургусканы.

Национал чөрүлдээлер-
ни өөренип көрүп турар төп
сөөк-язы кижилер аразын-
да дүшкүрлүг чорук Тывада
дүвүрээзиниң эвес деңгелде
деп демдеглээни база экс-
пертерниң республиканы
эки деп үнелээринге барым-
даа болган. Ол ышкаш РФ-
тиң Президентизиниң «май
чарлыктарын» күүседиринге
республикага багай эвес
көргүзүлгелери чедип алга-
ны эки түңгелди берген.

Апрельде Тывага мурнак-
чыларның одуруунче үнеринге
шаптык болган ийи барымдаа-
ны «Петербургтуң политиказы-
ның» политологтары мынчаар
тайылбырлап турар. Бирээзи
— ЧКА-ны чаартырынга идиг
бээр фондуну ара доктаатка-
ны, ийигизи — Элегес-Аксы-
ның школа-интернадынга 20
өөреникчинин хораннаны.

Социал-политиктиг байда-
лы чогулчалыг деп санаткан
РФ-тиң 35 субъектинин
аразынга эксперттер Сибирь-
ниң 5 регионун кириген. Ында
Тывадан аңгыда, Томск обла-
зы болгаш Хакасия эң турум
деп, а ол ышкаш Кемерово
болгаш Иркутск областар-
ны чогулчалыг деп үнелээн.

ТР-ниң албан-езуунун
сайтызындан.

Тываның чонунга

Россияның
Президентизи
Владимир Пу-
тин Улуг Ти-
илелгениң хүнү-
биле Тываның
Баштыңы Шол-
бан Кара-оолга
болгаш респуб-

ликаның чурттакчыларына байыр че-
рген. Күрүне Баштыңының телеграм-
масында мынча деп бижээн: «Хүндүлүг
албан Валерьевич! Тиилелге хүнү-биле
силерге байыр чедирип тур мен! Дөртен
чылдың мындыг чазы, үе эрткен ту-
м, ырап бар чыдар. Ынчалза-даа бистиң
чуулуштуң өндүр, улуг тиилелгезиңиң
айында сактышкын, чылдар эртерге-
е өже бербес. Ол салгалдан салгалче
ичип, кандыг-даа шылгалдаларны ажып
теринге дузалап, чаа-чаа тиилелгелер-
сорук кирип турар. Силерге ажыл-
ректериңерге чедишкениң болурун
илгаш бүгү-ле эки чүүлдерни күзедим.
Путин».

Тываның Баштыңының адынга Рос-
сия Федерациязының камгалал сайыды,
генералы, Россияның Маадыры
Сергей Шойгудан телеграмма келген.
Ында мынча деп бижээн: «Хүндүлүг
албан Валерьевич! Тиилелге хүнү-биле

Силерге болгаш Тываның бүгү чурт-
такчыларына байыр чедирип тур мен!
Чылдар эртип-ле турар, ынчалза-даа
совет чоннуң тиилелгезиниң, делегейни фа-
шист эже-
лекчилерден
хостаан фронт-
туучуларның
болгаш тылдың
ишчилериниң
өлүм чок маа-
дырлыг чоруунуң, туруштуунуң, эрес-
дидиминиң дугайында сактышкын ка-
жан-даа балалып чытпес. Ада-чурттуң
Улуг дайынының маадырларына алдар!
Россия Федерациязының камгалал сайы-
ды, армия генералы С.Шойгу».

Байыр чедирген телеграмма Москва
облазының губернатору Андрей Во-
робьевтан база келген: «Бо кайгамчык
байырлап чаңгыс демни медегер били-
ринге, бодунуң чонун болгаш ооң төөгү-
лүг эрткен оруун ылап билип алырынга
арганы берип турар. Бистиң адалары-
выстың болгаш кырган-адаларывыстың
дугайында сактышкыннар боттары-
выстың уругларывыска идегелдиг келир
үени тудуп алыр дээрзинге бүзүрелди
биске бээр».

Тываның Баштыңына болгаш респуб-
ликаның бүгү чурттакчыларына Ингуше-
тия Республиканың Баштыңы Юнусбек
Евкуров байыры болгаш чаагай кү-
зээшкенин чедирген: «Улуг байырлап
— бистиң чонувустуң маадырлыг чоруу-
нуң, ооң чайгылыш чок туруштуунуң
база тиилелге дээш чүткүлүнүң демдээ
болган Тиилелге хүнү-биле чүректиң ха-
нызындан чедирген байырымны хүлээп
ап көрүңер. Быжыг кадыкшылды, чаагай
чүүлдерни болгаш тайбың дээрни күзе-
дим».

Тиилелге хүнү-биле байыр чедириш-
кини Россия Федерациязының камгалал
сайыдының оралакчызы, генерал-полков-
ник Юрий Садовенкодан, РФ-тиң Пенсия
фондузунуң баштаар чериниң даргазы Ан-
тон Дроздовтан, Федералдыг орук аген-
тилинин удуртукчузу Роман Старовойт-
тан, Агаар транспортунуң федералдыг
агентилелин удуртукчузу Александр
Нерадькодан база келген. Дайын чылда-
рында кижилерниң маадырлыг чоруктары
салгалдарның сагыш-сеткилинде болгаш
чүректинде артып калган, а Тиилелге
хүнү Россияның хамаатыларын бодунуң
Төрээн чурту болгаш ооң чону дээш чор-
гаарал-биле каттыштырып турар деп, олар
демдеглээннер.

Медээлер

Эки үнелелди берген

Бай-Тайга кожуунун шупту сумуларынга болгаш Тээлиниң Н. Өлзей-оол аттыг Культура бажыңына Тыва Республиканың Чазааның 2013 чылда кылып чоруткан ажил-херээниң отчеттук хуралы болуп эрткен.

Кожуунун чурттакчылары идепкейли-биле киришкен. Чазак Даргазының кылган ажилын тырттырган видео-материалдан сонуга көргөн. Хуралга Тыва Республиканың Чазааның мурнундан төлээлеп келген албан-дужаалдыг аалчылар О.Д.Натсак, В.М.Монгуш, А.Б.Ооржак, А.В.Очур-оол, М.Г.Монгуш, С.Б.Онгай-оол болгаш Тыва Республиканың Баштыңы — Чазааның Даргазының Бай-Тайга кожуунда бүрүн эргелиг төлээзи А.Б.Соян, кожуун чагырга даргазы Ч.Ш. Доңгак олар киржип, чонун хөй айтырыгларына харыларны берген. Видео-көргүзүгден дыка хөй чаа чүүлдерни көрүп, билип алган. Шолбан Валерьевичиниң ажыктыг төлөвилелдерни тургузуп турары өөрүнчүг-дүр. Ылаңгыя «Өг-бүлө бүрүзүңе чаңгыстан эвээш эвес дээди эртемниг уруг» — бо төлөвилелди чон дыка деткип турар. Ниитизи-биле бай-тайгажылар Тываның Чазааның 2013 чылда кылып чоруткан ажил-чорудулгазынга эки үнелелди берген.

Шеңе КУУЖААН.

Тураскаал самбыраны ажиткан

Дүүн найысылал Кызылдың Кочетов кудумчузунун 95 дугаар бажыңына тыва чонун өндүр улуг чогаалчызы, Улустун чогаалчызы атты бир дугаар алган Сергей Бакизович Пюрбюнуң тураскаал самбыранының байырлыг ажыдышыкы болган.

Кочетов кудумчузунда ол беш каът бажыңга С.Б.Пюрбю 1969 чылдан 1975 чылга чедир чуртаан болгаш хөй-хөй шүлүктөрүн, чогаалдарын бо бажыңга бижээн, орус дылдан очулдурган. Тураскаал самбыраның ажыдышыкына чогаалчылар, эртемденнер, журналистер, башкылар, студентилер киришкен. Тураскаал самбыраны ат-сураглыг чуркучу-скульптор Александр Ойдуң кылган. Тываның Улустун чогаалчылары Черлиг-оол Куулар, Александр Даржай, чогаал шинчилекчизи Василий Салчак болгаш өскелер-даа Сергей Бакизович Пюрбю дугайында чылыг сактышкыннарны кылган.

Бистиң корр.

Буянның эмчилерге

Кызылдың хоочуннар бажың-интернадында назы-хары улгаткан, аарыг-човулаңга таварышкан кандыг кижилерни чок дээр. Сезен хар чедип чоруур эживис Михаил Кыргысович Сундуй шыдыраалап, бильярдтаар, концерт, оюн-тоглаадан чыда калбас кижиге. Ол Москваның комсомолдун дээди школын дооскан.

Чоокта чаа М.Сундуй көөрү баксырааш, караанга кезишкени эртип, хрусталь салдырып алган. Кезишкени саат чок 20 минута дургузунда уламчылааш, түңнели эки болган. Эртенинде соңгалар, шала шывының шокары, шактың саннары оон караанга көстүп келгенинге ол аажок өөрээни чугаалаан. Эмнелгениң арыг-силини, эмчилерниң, эмчи ажылдакчыларының эвилең-ээлдээн магадаан. Эмнелгениң эргелекчизи Галина Васильевна Оюн — медицина эртемнериниң кандидаты, дээди категорияның эмчизи. Караанга кезишкени кылган эмчизи — Айлана Шурунзаевна Күржепей. Эргим эмчилеринге болгаш салбырның ажылдакчыларына Михаил Сундуй черге чедир мөгейип турар.

Эрензен ТЕЖИТ.

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ БАШТЫҢЫНЫҢ ЧАРЛЫКТАРЫ

Тыва Республиканың күрүне шаңналдарын тыпсырының дугайында

Сүт-Хөл кожуунун социал-экономиктиг хөгжүлдезинге ачы-хавыязы болгаш муниципалдыг органнарга хөй чылдарда үре-түңнелдиг күш-ажылчы ажил-чорудулгазы дээш Тыва Республиканың Сүт-Хөл кожуунун Төлээлекчилер хуралының даргазының оралакчызы Юрий Монгушевич Бызытпааны Тыва Республиканың «Шылгараңгай күш-ажыл дээш» медалы-биле;

Улуг-Хем кожуунун социал-экономиктиг хөгжүлдезинге ачы-хавыязы болгаш муниципалдыг органнарга хөй чылдарда үре-түңнелдиг күш-ажылчы ажил-чорудулгазы дээш Тыва Республиканың Улуг-Хем кожуунун Шагаан-Арыг хоорайның баштыңы-Төлээлекчилер хуралының даргазы Мария Монгушевна Дамчайны Тыва Республиканың «Шылгараңгай күш-ажыл дээш» медалы-биле;

Өөредилге адырынга хөй чылдарда ак сеткилдиг күш-ажылы, өзүп олар салгалды өөредир болгаш кижизидер херекке буянныг ажил-ижи дээш Тыва Республиканың Барыын-Хемчик кожуунда Аянгаты суурнуң «Ортумак ниити-билиг школы» муниципалдыг өөредилге албан чериниң директору Хүрен Орус-ооловна Донгакты Тыва Республиканың «Шылгараңгай күш-ажыл дээш» медалы-биле;

Чөөн-Хемчик кожуунун социал-экономиктиг хөгжүлдезинге ачы-хавыязы болгаш муниципалдыг органнарга хөй чылдарда үре-түңнелдиг күш-ажылчы ажил-чорудулгазы дээш Тыва Республиканың Чөөн-Хемчик кожуунун баштыңы-Төлээлекчилер хуралының даргазы Александра Хаяевна Донгакты Тыва Республиканың «Шылгараңгай күш-ажыл дээш» медалы-биле;

Эрге-хоойлуну быжыглаарында болгаш хамаатыларның эрге-ажыктарын камгалаарында салышкыны дээш Тыва Республиканың Конституция Судунун судьясы Оскал-оол Лама-Сүрүнович Салчакты Тыва Республиканың «Шылгараңгай күш-ажыл дээш» медалы-биле шаңнаар.

Культура болгаш уран чүүлдүн хөгжүлдезинге салышкыны дээш база Россия биле Тываның демнежилгезиниң 100 чылының байырлалы-биле холбаштыр культурлук хамаарылгаларны быжыглааны дээш «Тыва Республиканың культуразының алдарлыг ажылдакчызы» хүндүлүг атты Россия Федерациязының Чепсектиг Күштериниң шериг-оркестр албанының начальниги — кол шериг дирижеру Валерий Михайлович Халиловка тыпсыр.

Тыва Республиканың хоойлужулуга баазаның хөгжүлдезинге ачы-хавыязы болгаш хөй чылдарда ак сеткилдиг күш-ажылы дээш «Тыва Республиканың алдарлыг ажылдакчызы» хүндүлүг атты Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) күрүне-хоойлу эргелелиниң начальнигиниң оралакчызы Клара Садыйгановна Монгушка;

Күш-ажылчы чедишкенинери болгаш хөй чылдарда ак сеткилдиг күш-ажылы дээш «Тыва Республиканың алдарлыг ажылдакчызы» хүндүлүг атты Тыва Республиканың Бай-Тайга кожуунун чагыргазының кол специализи Светлана Иргитовна Самбий-оолга; Тус чергениң бот-башкарылга органнарынга хөй чылдарда ак сеткилдиг күш-ажылы болгаш идепкейлиг хөй-ниитичи ажил-чорудулгазы дээш «Тыва Республиканың алдарлыг ажылдакчызы» хүндүлүг атты Тыва Республиканың Сүт-Хөл кожуунун Хоочуннар чөвүлелиниң удуртукчузу Чалчик Аралдуевич Ондарга тыпсыр.

Көдээ ажил-агый адырынга ачы-хавыязы болгаш хөй чылдарда ак сеткилдиг күш-ажылы дээш «Тыва Республиканың алдарлыг малчыны» хүндүлүг атты Тыва Республиканың Чаа-Хөл кожуунун күш-ажылдың хоочуну Александра Хопуйевна Суур-оолга тыпсыр.

Кадык камгалал адырынга хөй чылдарда ак сеткилдиг күш-ажылы дээш Тыва Республиканың Баштыңының Хүндүлел бижии-биле Тыва Республиканың «Патологоанатом бюрозу» кадык камгалал күрүне албан чериниң кол эмчи сестразы Алина Ондаровна Дегени;

Тыва Республиканың «Республиканың №2 эмнелгези» кадык камгалал күрүне албан чериниң терапия салбырының эмчи сестразы Венера Эрестиг-ооловна

Донгакты;

Тыва Республиканың «Каа-Хем кожуунун төлөвилелгези» кадык камгалал күрүне албан чериниң дулга салбырының акушерказы Руслана Анай-оол Дуузаны;

Тыва Республиканың «Эмчи профилактика республика төвү» кадык камгалал күрүне албан чериниң шинчилге кабинетиниң эмчи сестразы Татьяна Александровна Крайнованы;

Тыва Республиканың «Республиканың уруглар нелгези» кадык камгалал күрүне албан чериниң физиолог-реаниматолог эмчизи Чечек Таж-оол Монгушту;

Тыва Республиканың «Каа-Хем кожуунун төлөвилелгези» кадык камгалал күрүне албан чериниң шер-гинеколог эмчизи Марина Чачай-ооловна жакты;

Тыва Республиканың «Каа-Хем кожуунун төлөвилелгези» кадык камгалал күрүне албан чериниң сестразы Маргарита Александровна Семисти наар.

Албан-хүлээлгелерин үлегер-чижектег күдип чорууру дээш Тыва Республиканың Баштыңының Хүндүлел бижии-биле Россия Федерациязы Иштики херектер яамызының Кызыл хоорай тал биле экономиктиг айыыл чок чорунун болгаш корцияга удур салбырының начальниги Евгений Семенович Абрамовту;

Тыва Республика талазы-биле Иштики херектер яамызының мал-маган оорлаашкынының талазы-кожууннар аразының салбырының улуг операти төлээзи Айдын Андреевич Бызагакайны;

Тыва Республика талазы-биле Иштики херектер яамызының Истелге эргелелиниң организас-зона бырының начальниги Валентина Валерьевна Калжакты;

Россия Федерациязының Иштики херектер яамызының хөй-ниитиниң корум-чурумун хандыраар тал биле муниципалитеттер аразының «Кызыл хоорай» салбырының полиция начальнигиниң оралакчы Шолбан Алексеевич Сувакбутту шаңнаар.

Эрге-хоойлуну быжыглаарында болгаш хамаатыларның эрге-ажыктарын камгалаарында ачы-хавыязы дээш Тыва Республиканың Баштыңының Хүндүлел бижии-биле Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) Аппарадының күрүне-хоойлу эргелелиниң начальниги Тимур Кызыл-оолович Ховалыгны шаңнаар.

Тус чергениң бот-башкарылга органнарынга хөй чылдарда ак сеткилдиг ажылы дээш Тыва Республиканың Баштыңының Хүндүлел бижии-биле Тыва Республиканың Ак-Довурак хоорайның баштыңы-Төлээлекчилер хуралының даргазы Алексей Онер-ооловна Кууларны;

Тыва Республиканың Кызыл кожуунун Кара-Хөл суурнуң чагырга даргазы Трофим Саханович Ли шаңнаар.

Тываның Баштыңы Ш.КАРА-ООЛ

Кызыл хоорай

2014 чылдың май 5 №96

Тыва Республиканың күрүне шаңналдарын тыпсырының дугайында

Тыва Республикага чылгы мал ажил-агыйының хөгжүлдезинге ачы-хавыязы болгаш көдээ ажил-агый адырынга хөй чылдарда ак сеткилдиг ажил-чорудулгазы дээш «Тыва Республиканың алдарлыг чылгычызы» хүндүлүг атты Чөөн-Хемчик кожуунун «Улуг-Төл» көдээ ажил-агый бүдүрүлгө кооперативиниң чылгычызы Семен Мижит-Доржуевич Ондарга;

Улуг-Хем кожуунун Торгалыг суурда хууда дуздал ажил-агыйның баштыңы Владимир Туматович Санчыга тыпсыр.

Чылгы мал ажил-агыйының хөгжүлдезинге хөй чылдарда ак сеткилдиг ажылы дээш Тыва Республиканың Баштыңының Хүндүлел бижии-биле Чөөн-Хемчик кожуунун Саглы суурда хууда дуздал ажил-агыйның баштыңы Рокки Хүлер-оолович Ооржакты;

Эрзин кожуунун Нарын суурнуң арат-фермер ажил-агыйының чылгычызы Дүктүг-оол Кыргысович Шойжулчакты шаңнаар.

Тываның Баштыңы Ш.КАРА-ООЛ

Кызыл хоорай

2014 чылдың апрель 30 №92

Кым-даа, чүү-даа уттундурбаан

Мөңгө езулал

Май 8-те Тиелелге шөлүңгө Ада-чурт-тун Улуг дайынына совет шериглериниң тиилээнинден бээр 69 дугаар чылынга уткуштур сактышкын езулалы болуп эрткен.

Дайын-чаага маадырлыгы-биле киришкеш, төрөөн Тывазынче эеп келбейн барган чаңгыс чер-чурттугларывыстың чырыткылыг аттарын сактып, Мөңгө отка боодал чечектерни салган. Чылдың-на Тиелелге хүнүнүн бүдүүзүнде болуп эзулал бо удаада кижиниң хөйү-биле ылгалган. Езулалга дайын хоочуннары, өөреникчилер, албан черлериниң ажилдакчыларындан аныгыда, тыва эки турачыларның салгалдарының «Влук чок полк» колонназының 600 ажыг кижигүннери киришкен.

Тыва Республиканың Баштыңы — Чазаның Даргазының оралакчызы Анатолий Дамба-Хуу-

рак, ТР-ниң Дээди Хуралының (парламентизиниң) Даргазы Каң-оол Даваа, экономика сайыды Елена Каратаева дээш, өскелер-даа мөгейгиниң, сактышкынның чылыг сөстөрүн чугаалаан.

1941 чылдың июнь 22-де фашисттер Германия оор езу-биле бистиң чуртувусче халдап кирген соонда, дайын шөлүңгө чоруткан дыка хөй маадырларывыс дедир чанып келбейн, аңаа бажын салган болгай. Оларның чырык адынга «Чүректерде мөгейгилг сактып чор бис» деп бижээн тураскаал шөлүңгө байырлыг чыскаалды эрттирери чаңчыл болу берген. Эрес-дидим чоруун көргүзүп, төрөөн чер-чурту, салгалдары дээш кызыл тынын берген чаңгыс чер-чурттугларывыстың чырык адын кезээ мөңгөдө утпас бис.

2014 чылдың майның 8-зи. Биез хевээр кым-даа, чүү-даа уттундурбаан...

Алдынай БАДЫ-ХОО.

Чедишкиннерге бүргеткен

Ак-Довурак хоорайда чаа школа деп адаарывыс 2003 чылда ажыттылган № 4 школа бар. Берге үелериниң туржуу-биле ол ара туруптарының кырынга келген турган.

Ынчалзажок хоочун башкы З.С.Дүктен-оолдун сагыш чорашкыны-биле ол үүлөгө четтээн. Чазак Даргазы Ш.В.Карароолдун улуг деткимчези-биле школаның тудуу доозулган. Тудуг талазы-биле харыылап турган В.И.Митюков безин ол үелерде: «Канчап бо школаны доозуптарыл, Сагдыевнаны чуут дүжеп турар апардым» — деп турганын каш-даа кижидиңнаан.

Чонувустун хүндүлээри, улуг ат-алдарлыг башкывыстың буянныг ажил-херээ халас барбаан. Кызыл күш-биле чаа школа ажыттылган. Чүгле спорт залы шала кылдылган тургаш, чоокта чаа доозулду.

Зоя Сагдыевна 53 чыл башкылаан. Оон иштинде ол 30 чылдан школа директорлаан. Хөй санныг шаңнал-макталдыг ТР-ниң улустун башкызы, академик Зоя Сагдыевнаның адын «Азия төвүнүн кижилери» болгаш «Тываның алдарлыг херээженнери» деп номнарда алдын бижиктер-биле кири бижээн. Сагдыевнаның

чаа школазы — Россияның «21 вектин школазы» деп дипломнуң болгаш «Россияның школазы-2009» деп конкурстун лауреаттары. Боду — «Чылдың директору-1998» аттын эдилекчизи.

Зоя Сагдыевнаны 2003 чылда ажыттылган чаа школаның директору кылдыр томуйлаан соонда, башкыларга-даа, өөреникчилерге-даа, хоорайывыстың ат-алдарына кончуг эки орукту ажыткан.

Ам бистиң чаа школавыс Россияның 100 тергиниң школаларының санынче кирип, Ак-Довурак хоорайывыстың адын көдүргөн. Өөреникчилериниң билиг талазы-биле чедишкиннери 100 хуу деп бедик үнелелди Россиядан алган. Амгы үеде школада ниитизи-биле 65 башкы ажилдап турар.

Школаның чедишкиннери — 2006 чылда 100 муң рубльге Грант, 2007 чылда 1 млн. рубль болгаш автобус. Оон-даа өске чедишкиннери база бар.

Зоя Сагдыевна бодунун дилээ-биле халашкыш, директорунун өөредилге талазы-биле оралакчызы кылдыр ажилдай берген. А директорунга А.К.Содунам башкы томуйлаткан. Ол школаның эки түн-нелдери-биле РФ-тин «2013

чылдың тергини директору» бедик атты чоокта чаалап алды.

Школаны чылдың-на алдын-мөңгүн медальдар-биле доозар өөреникчилериниң санының немежип турары — башкыларның билиг-мергежилиниң бедииниң херечизи. Ниитизи-биле школаның башкыларының аразында эп-найыралы быжыг, бот-боттарынга дузалажып чоруунда база эки сеткил бары.

«Демниг сааскан теве тудуп чиир» деп үлегер чугаа бар. Өөреникчилериниң талазындан деткимче база улуг дээрзи билдингир. Школаның доозукчуларының 80 хуузу чылдың-на дээди өөредилге черлеринче өөренип кирип ап. турарынга башкылар дыка чоргаарланыр. Ол ышкыш ада-иелер ажы-төлүнүн дугайында чугаалап, өөрүп четтиргенин илередирге безин башкыларның хей-ады көдүрлүр.

Россия биле Тываның демнежилгезиниң 100 чыл ою болгаш Ак-Довурак хоорайывыстың 50 чылдаанынга уткуштур болур мөөрейлерге база чаа школаның коллективинге чайынналчак чедишкиннерни күзедивис.

Анатолий МОНГУШ.

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ БАШТЫҢЫНЫҢ АЙТЫШКЫНЫ

2014 чылдың май 5 №166-р Кызыл хоорай

Т.Б.Кечил-оолдун төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюнга тураскааткан хемчеглерни белеткээриниң болгаш эрттирериниң дугайында

Совет Эвилелиниң Маадыры — Тыва эки турачы аъттыг шериг эскадронунун командир Т.Б. Кечил-оолдун 100 чыл ою-биле холбаштыр анык-өскенни маадырлыг патриотчу чорукка кижизидер сорулга-биле, ол ышкыш бо ай-хүннүн хөй-ниитиге ужу-уткалыын кичээнге ал көргөш:

1. Кожуп кириген чүүлдерни бадылаар.

Т.Б. Кечил-оолдун төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюнга тураскааткан хемчеглерни белеткээр болгаш эрттирер организастыг комитеттин составын;

Совет Эвилелиниң Маадыры — Тыва эки турачы аъттыг шериг эскадронунун командир Т.Б. Кечил-оолдун 100 чыл оюнга тураскааткан план хем-

чеглерин;

2. Муниципалдыг кожууннарның болгаш хоорай округтарының баштыңнарынга Совет Эвилелиниң Маадыры Т.Б.Кечил-оолдун төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюнга тураскааткан хемчеглерни организаптап эрттирерин сүмелээр.

3.Тыва Республиканың Информатизация болгаш харылзаа яамызы Т.Б. Кечил-оолдун 100 чыл оюнга тураскааткан хемчеглерни чырыдарын хандырар.

4. Бо Айтышкынның күүселдезиниң контролон Тыва Республиканың Чазаның Даргазының оралакчызы А.М.Монгалга дагзыр.

Тыва Республиканың Баштыңы Ш.КАРА-ООЛ.

Тыва Республиканың Чазаның Айтышкыны-биле бадылаан 2014 чылдың май 5 №166-р

Т.Б. Кечил-оолдун төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюнга тураскааткан хемчеглерни белеткээр болгаш эрттирер организастыг комитеттин СОСТАВЫ:

А.М. Монгал — Тыва Республиканың Чазаның Даргазының оралакчызы, даргазы; М.К. Анай-оол — Улуг-Хем кожуунунун чагырга даргазы, даргазының оралакчызы (чөпшээржилге-биле);

Э.А.Данзын — Тыва Республиканың Баштыңының Администрациязы биле Тыва Республиканың Чазаның Аппарадының муниципалдыг эрге-чагырга болгаш ниитилелдин хамааты институттары-биле демниг хөдөлишкенин ажилдың талазы-биле департаментизиниң начальниги, секретарь;

Р.М. Арчимаева — Тыва Республиканың Архив агентилелиниң директору;

У.П. Бичелдей — Тыва Республиканың культура салгалының объектилериниң (төөгү болгаш культура тураскаалдарының) камгалалының талазы-биле албанның удуртукчузу;

Б.В. Биче-оол — Тыва Республиканың аныктар болгаш спорт херектериниң талазы-биле сайыдының бирги оралакчызы;

С.К.Долгар—Тыва Республиканың Хоочуннар чөвүлелиниң даргазы (чөпшээржилге-биле);

В.О. Донгак — Тыва Республиканың культура сайыды; Ю.И.Марков —Тыва Республиканың шериг комиссары;

О.Д.Натсак — Тыва Республиканың информатизация болгаш харылзаа сайыды;

Д.И.Оюн — Кызыл хоорайның Төлээлекчилер хуралының даргазы, баштыңы

(чөпшээржилге-биле);

Ю.А.Рубанова — Кызыл хоорайның Совет Эвилелиниң Маадыры М.А.Бухтуев аттыг ортумак ниити өөредилгениң №1 школаның кижизидилге ажилының талазы-биле директорунун оралакчызы (чөпшээржилге-биле);

А.М. Сундуй — «Тыва эки турачыларның салгакчылары» хөй-ниити организациязының даргазы (чөпшээржилге-биле);

А.С. Уйнукай — Тыва Республиканың Баштыңының — Чазаның Даргазының Улуг-Хем кожуунда бүрүн эргелиг төлээзи;

Е.В. Хардикова — Кызыл хоорайның мэриниң социал политика талазы-биле оралакчызы (чөпшээржилге-биле);

Е.Ч. Ховалыг — Тыва Республиканың Чазаның Баштыңының Администрациязы биле Тыва Республиканың Чазаның Аппарадының күрүне органнары болгаш Тыва Республиканың күүсекчи эрге-чагырга органнарының ажил-чорудулгазын углап-баштаар эргелелдин килдис начальнигиниң оралакчызы;

О.М.Хомушку — Федералдыг күрүне бюджеттиг албан чери дээди профессионал өөредилгениң «Тываның күрүне университети», ректору (чөпшээржилге-биле);

В.С.Чигжит — «Алдан-Маадыр аттыг Национал музей» КБА-ның директору;

Я.Б. Шактар-оол — Т.Б. Кечил-оолдун чээни, адазының талазындан (чөпшээржилге-биле).

ДАЙЫНЧЫ АЛДАРНЫ БЕДИК КӨДҮРЕР

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

Чыскаалганнар Тиелелге шөлүндө Мөңгө оттан үнгөш, Арат шөлүңгө чедип, Ада-чурт-туң Улуг дайынының хоочунна-рынга тускай тургускан индир-нин, хоорайның болгаш ооң аалчыларының мурну-биле эрт-кеннер.

Байырлалдың кол кезээ Арат шөлүңгө болган. Ону Россияның кол байырлалына киржир дээн хоорайның чурт-такчылары дола берген. Бо чылын чыылганнарның саны хөй болган, ИХЯ-ның дыңнатка-нын езугаар алырга, 15 муң кижичеткен. Оларның байы-рынга болгаш Тываның Чазаа-ның үрер хөгжүм оркестрин-ге үдеткен «Өлүм чок полк» кадет корпусунун сургуулдары болгаш чер-черге болгулаан дайыннарның киржикчилери-биле кады шөлгө чедип кээп, шериг кезектеринин одуругла-рынга чыскаалыпканнар.

Тиелелгениң чыскаалының киржикчилеринге Тываның

Хоочун болгаш чалы салгал.

алыр. Федерацияның ийи чаа субъектизиниң шериг кезекте-ри бо байырлалга бир дугаар киржирлер. Шериг чыскаал-дары Крымга, Керчиге болгаш Севастопольга болуп эртер. Тиелелге хүнү-биле Сергей

болгаш Россияның демнежилгезиниң 100 чылын болгаш Тыва Арат Республиканың Совет Эвиле-линиң составына эки тура-би-ле каттыжып киргениниң 70 чылын байырлаар үе чоокшу-

«Өлүм чок полк».

га дамчыдып турар амыдырал-чы дуржулгаңар дээш силерниң мурнуңарга мөгейип тур бис.

Силерге чоргаарланып тур бис! Силерниң чаалап алган Тиелелгениң хунаап алырын кымга-даа чөпшээрэвес бис, силерниң өндүр, улуг маадыр-лыг чорууңарны куду көөрүн болдурбас бис. Силерге быжыг кадыкшылды, хөй чыл чурт-таарын, сагыш-сеткилицерниң быжыын болгаш амыдыралчы күштерни күзедивис!

Чыскаалдың аныяк киржик-чилери! Силер маадырларның уруглары болгаш уйнуктары, Улуг Тиелелгениң салгакчы-лары силер! Бистиң республи-каның болгаш улуг Россияның келир үези — силерниң хо-луңарда. Силерниң кырган-адаларыңарның элп читпес дайынчы алдары силерни чаа-чаа маадырлыг херектерге болгаш тиелелгелерге сорук киризин.

Ада-чурттуң Улуг дайынының дайынчыларга алдар! Тиелекчи чонга алдар! Байырлал-биле, эргим чаңгыс чер-чурттугла-рым! Өндүр, улуг байырлал-биле! Тиелелге хүнү-биле!».

Чыскаал эгелээн. Хоочун-нарның болгаш оларга каттыш-кан «Өлүм чок полктун» мур-ну-биле Россияның Айыыл чок чоруунун федералдыг алба-нының кызыгаар эргелелиниң, Шииткел күүселдезиниң фе-дералдыг албанының ТР тала-зы-биле эргелелиниң, Иштики

херектер яамызының, ОМ-нун, Россияның ОБЯ-зы Тыва Республика талазы-га Кол эргелелиниң, респуб-лика аңгы-аңгы албан чер-лериниң кезектериниң шериг-а ол ышкаш Россияның риг-агаар десантызының лавырда шериг албанын-ның чыскаалы Тиелелге тун, Россия Федерациязын Тываның күрүнө туктары адаа-биле байырлыг байда эрткеннер. Тиелелгениң чыскаалына, эң эки дайынчы леткел дээш көрүлдө-мөөрө Кызыл хоорайның болгаш Кызыл кожуунунун школаларының сургуулдары өске шериг-лер-биле бир деңге эрткен.

Шериг болгаш тускай дайынчы техниканың көрүлдө-биле байырлыг чыскаал дээр болган, ону чүк сөөртүрүп, раглыг бүдүн-чартык тонна — «ГАЗ» машина башта. Ону онзагай машиналарга кадыкшылдыглар боттарыны холу-биле септеп кылган. Тываның байк-клубунун мотоциклдер бөлүү база эрткен.

Байырлалды Тываның урбанизм мастерлериниң болгаш бот-тывынгыр коллективтериниң концерти уламчылаан. ТР-ниң Чазааның парла-ментага албаны.

Чингис СААЯНЫҢ тырттыр-тырган чуруктары.

Тыва эки турачыларның ажы-төлү.

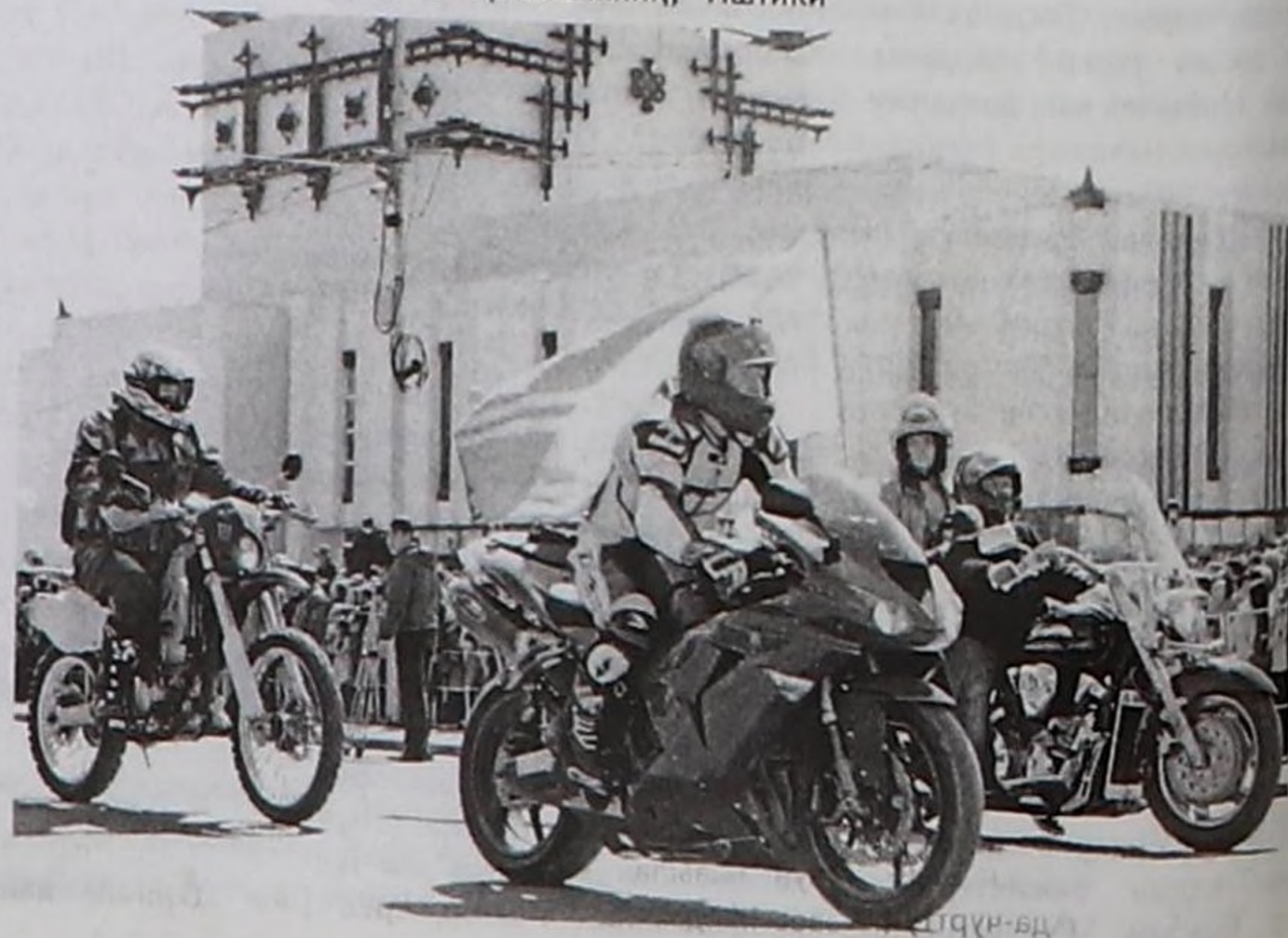
Баштыңы Шолбан Кара-оол байыр чедирген. «Бөгүн бүгү чурт байырлап турар, «Өлүм чок полктар» байырлыг байдал-биле эртип турар. Бистиң чаңгыс чер-чурттуувус, Россияның Маадыры, камгалал сайыды Сергей Күжүгетович Шойгу Кызыл Шөлгө Тиелелге чыскаалын ийи дугаар хүлээп

Күжүгетович Шойгуга байыр-дан чедирээлиңер, аңаа чеди-ишкиннерни күзээлиңер!

Эрес-дидим фронтчулар болгаш тылдың ишчилери! Улуг Тиелелгениң ээлчеглиг байыр-лалын тыва чонунун төөгүзүңде кайгамчык болушкуннарның бүдүүзүңде демдеглеп турар бис. Хүн эрткен тудум, Тываның

лап орат. Эрес-дидим болгаш маадырлыг, Төрээн чуртуңарга бердинген чорууңар дээш ажы-төлүңерниң өөрүп четтириш-кинин хүлээп ал көрүңер.

Ниити Тиелелге кириген салышкынчыңар дээш, дайын сөөлүңдө улус ажыл-агыйы катап тургузарыңа маадырлыг херектериңер дээш, аныяктар-

АРАТ ШӨЛҮ – Май 9-та

Тиилелге хүнүнде

Улуг Тиилелгениң 69 чылынга тураскааткан байыр-хемчеглер Арат шөлүнге чыгыштың 10 шакта эгелзэн. Ада-чурттуң Улуг дайынының хоочуннары, тылдың ишчиле-рининиң ортузунда хүн-дүрүлүш олуттарже чалаттырган. Агаар-бойдус таарымчалыг болуп кирип, чыылган чон-хей-аьдын, өөрүшкүзүн кишикиди тур. Байырлыг чыскаалды четтикпейн манаан «кижи бажы кизирт, аьт козурт» дээни ышкаш, болду. «Өлүм чок полктун» чыскаалының сактыышкын чыскаалының соонда, 11 шакта байырлыг марш эгеледи. ТР-ИХЯ-ның, ОБЯ-ның, ТР-ниң приставтарының, ТР-үндүрүг албан чери-ТР-ниң «Росхайгаарал»

Тыва эки турачыны сагындырар.

елелиниң база Агаар-десант экинчи хоочуннары, школа-ның, ортумак, дээди өөре-ге черлериниң өөреникчи-ни, сургуулдары хөгжүмге тилишаан, марштап эртерге, алганнарының сагыш-сетки-ала-чайгаар көдүрлүп, бир тың дургузунда-даа бол-шериг делегейинче аалдап сен-биле дөмей болдувус. ниң кадет корпусунун кур-сыларын онзалап демдегле-аргам чок. Ада-чуртувустун олар камгалакчыларының

эр мөзү-бүдүштүү, Россия дең-нелдиг мөөрейлерге төрзөн чуртунуң алдар-адын төлөтпг камгалап чорууру дээш оон-даа хөй чедишкннеринге кижиниң чоргааралы хайныгып ке-лир.

Ол хире чараш байырлал-ды кым-даа кара-биле көрүксээр. Чыылганнарың хөй болганы-биле, Арат шөлүнүң чоогунда улуг экрандан эртип турар хемчеглерни улус көөр аргалыг болган. Экран таварыштыр «дорт дамчыдылганы» көргүзүп турза-даа, ооң үзүкте-лип турарыңа хөй-ле кижилер-ниң таарзынмаанын эскердим. Чыскаал болуп турар шөлду полицияның ажилдакчылары хайгаарап, корреспондент-жур-налистер безин шынзылганын көргүзгөргө-даа, шөлче эрттир-бейн турарын элдепсиндим. Ол-даа канчаар, кижилер бүрүзү ажи-лынга харыскалгалыг-ла болур чүве ыйнаан, байырлалдың хемчеглеринче дедир эглип кээ-линер. Байырлыг марш төнгөн соонда, Тиилелгениң оюн-тоглаазы, концерти эгелээр мурнунда дайын киржикчиле-ри хоочуннар бот-боттарыңа байыр чедиржи, кадыг-дош-кун дайын чылдарын сактып

Тываның Баштыңы Шолбан Кара-оол дайынның болгаш тылдың хоочуннары-биле.

тураскааткан «Салгалдарның мөгейи» деп дайын чылдары-ның ырылары куттулган кон-церт

Майның 9-зу бажыңнарың дүндүүн хереп, Байырлалды, өөрүшкүнү чонга сөңнээн. Тиилелгениң өндүр Улуг хүнү-биле, Силерлерге байыр сөстүг аян тудуал! — деп, чарлакчылар Аюхан Кол, Долаана Монгуштуң өткүт,

дээр ону! Дараазында чарлак-чы мындыг сөстөрни чугаалады:

— Ада-чурттуң Улуг дайыны-ның арттырган истери амыды-ралывыстан кажан-даа балал-бас. Дайын үезиниң аар-берге чылдарын көрүп эрткен маа-дырларывыстың боттарыңдан сактыышкыннары дыңнаар арга амдызында бисте бар. Бистиң чаңгыс чер-чурттуглары-выс амы-тынын харамнанмайн, фашистерни чылча шаап, тай-бың-чаагай чуртталганы биске шаңнаан болгай. Дары чыды сиңе берген дайын шөлүн-ден ээл келбээн солдаттарның өг-бүлелери кажыдалдың оруун эртип чоруур. Ынчангаш хүндүлүг хоочуннарывыска, дайын шөлүңге бажын салган солдаттарның өг-бүлелеринге, чоок кижилеринге курлак че-дир мөгейи!

Чарлакчының бо сөстери дыңналган соонда, олурган хоочуннар, аныяк-өскен-даа карактарының чажын чодуп ораарын көөргө, кижиниң баа-ры ажиңнадыр өйүп келир. Ынчанмайн канчаар, коргун-чуг шөлдерге та чеже төлөтпг адаалар, күдээлер, ха-дунма бажын салып, аал-ораныңче ээл келбээн чүве! Ону сак-тып келирге-ле, кымның-даа көксү-хөрээ ажиңнадыр сар-гып келир. Арат шөлүңге болуп эрткен байырлыг концертке күрүнениң ыры болгаш танцы-

Байырлыг концерт-көргүзүг.

чугаалажып, аныяктар болгаш албан-дужаалдыг даргалар-биле төөгүнүң тураскаалдыг чу-руктарыңа тырттырып ап тур-дулар. Тиилелгениң 69 чылынга

хоюг үннери-биле эгелей бер-ди. Билдингир ыр «Катюшаны» Чойгана Кара-Сал күүседирге, республиканың кадет школа-зының өөреникчилери марштап үнүп келирге, чаражын чүү

самның «Саяннар» национал ансамбли, «Найысылал», орус фольклорнуң «Ой-да», «Раз-долье», «Ивушка» ансамбль-дери болгаш Сайлык Омму-нун удуртуп турары «Арт-ист» студиязы база «Хоочуннар» клубу болгаш Кызылдың №5 школа-гимназиязының «Экер эрлер» ансамбльдери уран-ча-раш көргүзүглери-биле чонну магададып, езулуг сагыш-сет-кил хайныышкынын болдурган.

Болуп эрткен байырлалдар хүннеринде ада-иелерниң ажи-төлүңге кичээңгей чок чоруун айытса чугула боор. Концерт болуп турган үеде бир ава 4 харлыг огулун чидирип алгаш, аңаа турган шагдааларны бу-руудадып, оларже алгырып ту-рарын көргөш, таарзынмадым. Шагдаалар корум-чурумну ту-дар дээрден башка, кижилер бүрү-зүнүң ажи-төлүн хайгаараар үе оларда чок-ла болгай. Үр болбаанда дыңнап турарывыс-ка, чарлакчы: «2 харлыг уруг, 3 харлыг оол читкен, долган-дыр көрзүнүп көрүңер!» — деп дилеп турарын дыңнааш, шуут кайгап-даа ханмадым. Хүн-дүлүг ада-иелер, моон соңгаар хөй чон чыылган черлерге ажи-төлүңерни карак огу дег кам-нап, боттарыңардан ыратпайн көрүңер!

Эрткен чылдарда Май 9 байырлалында Арат шөлүңге бичи уругларның ойнаар шөлүн тургузуп турган болза, ону бо чылын аныяктар аллеязын-че көжүргени таарымчалыг болган. Оон аңгыда фонтан чоогунга тургускан чүзүн-баа-зын өңнерлиг туктарның ды-рышактарын хере баскан бол-за, сырын аайы-биле оон-даа чараш көстүр турган ийин.

Май 9-туң байырлалы «Үер» рок-бөлүүнүң хөгжүм үделгезинге ажи-төлүңге адаанга аныяктарның хөглээшкени-би-ле адакталып, дүнеки дээрде чүзүн-баазын оттар чаштаан фейерверк-биле доозулган.

Белекмаа ХЕРТЕК.

Чингис Саяаның тырт-тырган чуруктары.

Тиилелгениң 70 чыл оюнда чедип кээрин аазааннар

Май 9-та Тиилелгениң 69 чылынга тураскааткан бай-ырлыг чыскаал соонда ва Республиканың Баш-ты Ш.Кара-оол «Өдүгөн» стораңга Ада-чурттуң Улуг дайынының хоочуннары болгаш өске-даа дайын-ның киржикчилери-биле урашкан. Оларга Республиканың Башты Шолбан Кара-оол Россия Федерациязының Президентизиниң Сибирь феде-радының төлээзи Влади-мир Путин, Тыва Республика-сы Дээди Хуралының (парла-ментиниң) Даргазы К.Даваа, Премьер А.Дамба-Хуурак, Тыва хоорайның Баштыңы Оюн, Тываның шериг ко-мандары Юрий Марков байыр-ыргенер. Ш.Кара-оол байырлыг шай-ында Ада-чурттуң

Улуг дайынының хоочуннары-га: «Бо хүннүң кол маадырла-ры Силерден чаңгыс дилээм бар: бодуңарны камнаар, узун назылап чурттаңар. Бир эвес кандыг-ла-бир дуза херек

апарза, Силерге эрге-чагырга-ның бүгү эжикиери ажи-төлүңге чугаалаан.

Тулчушкун шөлүңге болгаш ооң соонда тайбың хүннерде чок болган дайынчыларның

чырык адынга тураскааткан ка-жыдал минуталарының соон-да Ш.Кара-оол амы-хууда та-ныш чорааны эки турачы Вера Байлак дугайында мынчаар чугаалаан: «Вера Чүлдүмовна мээң улуг өнүүм турган. Ооң-биле республиканың бөгүнгү амыдыралының, чурттуң ниити хөгжүлдээзиниң дугайында чугаала-жыр турган бис. Ооң сүмелери бөгүн меңээ чоктанчыг-дыр. Ол ышкаш мени делегейге сергек сеткил-хөөн-биле көөр кылдыр өөредип чораан Капитолина Авраамовнаны сакты-дыр мен. Оларның арга-сүмелерин са-гыыр дээш кызар-дыр мен. Са-лым-чолум оруунга таваржып, таныш-көрүш чорааным дайын-чы эштерни шуптузун сактып тур мен».

Байырлыг шайлалганы Ада-чурттуң дайынының үезинде чон ортузунга нептереңгей тур-ган ырылар каастаан. Оларның

бирээзи — дайынчы херээжен-нерге тураскааткан «Ак-көк ар-жыылчыгаш». Хоочуннар адыш часкаашыннары-биле «Найы-сылал», «Верея» ансамбльде-риниң болгаш оон-даа өске уран чүүлдүн тергиннериниң концертин улуг сеткил ханыыш-кыны-биле көргөннер.

Фашист лагерьге хоругдат-тырып чораан Иван Микитюк Тываның Баштыңы Ш.Кара-оолдун холун тудуп, фронтчу-ларга сагыш-човаашкыны дээш өөрүп четтиргенин илереткен.

Чылыг-чымчак хүлээп алыышкындан тарап тура, дайынның хоочуннары Тыва-ның Баштыңы Ш.Кара-оолга келир 2015 чылдың май 9-та чидириг чок чыгып, Ада-чурт-туң Улуг дайынының 70 чыл болган оюн кады демдеглээрин аазааннар.

Шончалай МААТЫ-ООЛ.

СОРУЛГАЛАР ТОДАРАТТЫНГАН

— Программаны тодаргай таныштырып көрүңерем.

— Тывага бо программа 2012 чылдан эгелеп ажилдап эгелзэн. Башкортостан, Татарстан Республикаларга ону күш кирип боттандырып бетинде кайы хире ажыглаттыгырын хынаан. 2013 чылда РФ-тиң Күш-ажыл яамызының ниити коллегиязынга ажылдың түңнелдери эки болганын демдеглээн, акшалан-дырышкын камгалап алдынган. Эрткен чылын Кызыл хоорайга кадыкшылының байдалы-биле арга-шинээ кызыгаарлаттынган кижилерге таарымчалыг байдалды тургузары-биле 449 муң рубльдин ажылдарын кылган: орук кыдында демдектерни тургускан, чадаг кижилер эртер ала дилиндектерни көскү кылдыр дозулаан, караа көрбес кижилерге Кочетов кудумчузунда светофорларда үнүг медээлерни кириген, машина тургузар черлерни аңгылаан.

«Аргыжарының таарымчалыг байдалы» күрүнениң регионалдыг программасын амыдыралга боттандырының (2014-2015 чылда) кол сорулгазы — кадыкшылының байдалы-биле арга-шинээ кызыгаарлаттынган кижилерге хөй-ниитиниң албан черлеринге моондак чок аргыжар таарымчалыг байдалды тургузары. Аңаа хамаарыштыр ТР-ниң күш-ажыл болгаш социал политика сайыды **Мерген Дадар-оолович ООРЖАК**-биле чугаалаштывыс.

рубль, республика бюджетинден — 22640900 рубль болуп турар.

Кадыкшылының байдалы-биле арга-шинээ кызыгаарлаттынган кижилерге чогумчалыг байдалды тургузар дээш найысылалда социал, спорт, культура болгаш өске-даа албан черлерин тускайжыткан дериг-херекселдер-биле база хандылары, «Серебрянка» санаторийге кадыын экижидип алзын дээш путевкалар-биле хандылары көрдүнгөн.

Бүгү-Россияның инвалидтер ниитилелиниң ТР-де салбыры Кызыл хоорайның инвалидтер, караа көрбестер ниитилели-биле сырый харылзаалыг ажылдап, чогуур ажылдарны кады чорудар бис. Чүге дизе удуртукчулары ол кижилер-биле хүн бүрүде ажылдап турар болгаш амыдыралда кандыг шаптараазыннар болгаш чидиг айтырыллар барын эки билер болгай.

— **Даштыкы чурттарда бо талазы-биле ажыл-чорудулганың эки үлегер-чижээни өөренип көөрү чугула. Чижээлээрге, даштыкы чурттарның хөй-ниити черлеринде имнээр очулдурукчулар албан турар. Ол талазы-биле Тывада кандыг ажылдар чоруп турары?**

— Эң кол демдеглен

каар чүүл болза, Кызылда кулаа дыңнаваз инвалидтерниң ниитилели ажылдап турар. Хурал-суглаага оларның нарын айтырыгларын көдүрүп, шийти-пирлептер удуртукчузу чок. Ынчангаш таарымчалыг, эптиг байдал тургузарына шаптараазыннар тургустунуп турар. Моон мурнунда ниитилелге ажылдап турган удуртукчуларның хары-салга чок ажылындан бо нарын байдалдар тургустунуп турары ол-дур. Ниитилелдин Тывада салбырын катап тургузар деп турар.

Эрткен чылын Бүгү-Россияның кулаа дыңнаваз ниитилелиниң даргазының оралакчызы биске ажыктыг сүмелерни берген. Имнээр очулдурукчулар белеткээри-биле ТР-ниң Өөредилге яамызын таварыштыр чагыгны кириген бис. Социал, культура, спорт адырларының болгаш хөй-ниити черлериниң ажылдакчыларын өөредир хемчеглер бо программада кирип турар.

— **Коляскалыг инвалид кижилерге тускай автобус аңгылаарының барымдаазы бар бе, Мерген Дадар-оолович?**

— Ол дээрге чугула шийти-пирлээр айтырыгларның би-рээзи-дир. Республикада чыдар, коляскалыг инвалидтер хөй. Бо нарын айтырыгны өөре-

нип, сайгарып турар бис. Программада олче 7 млн. 200 рубль көрдүнгөн. Тускай автобустун чолаачыларын база өөредир. Коляскалыг кижилерни олар үндүрүп-кирер апаар.

— **Тывада кадыкшылының байдалы-биле арга-шинээ кызыгаарлаттынган кижилерге спортчу болгаш өске-даа хемчеглерни көвүдедириниң аргазы бар бе?**

— Паралимпий оюннарынга Россия хөй медальдарны чаалап алганын билер бис. Республикада спартакиадаларны чылдың-на эрттирип турар. Чайгы үеде караа көрбестер ниитилелиниң спартакиаданы эрттирери чаагай чаңчыл болган. Мөөрейлер, спартакиадалар эрттирерде, акша-хөреңгини шаа-биле үндүрүп, дузалажып турар бис. Аңаа сүй белектер садар, зал хөлезилээр дээш, оон-даа өске чарыгдалдар негеттинер. ТР-ниң Аныяктар херектериниң талазы-биле болгаш спорт яамызында «Байдалдарга чаңчыктырар күш-культураны сайзырадыры» деп тускай программа бар. Аңаа даянып алгаш, бо чылын спортчу хемчеглерни көвүдедип, оларны солун кылдыр эрттирериниң аргазын өөренир белеткел ажылдары чоруп турар. Оргкомитетти тургускаш, спартакиаданың чурумун тургузуп, Бүгү-Россияның инвалидтер ниитилелиниң ТР-де салбыры, Кызыл хоорайның инвалидтер, караа көрбестер, кулаа дыңнаваз ниитилелдери-биле кады демнежип эрттирер бис. Бо чылдың программасында Россияның өске девискээрлеринге эртер спартакиада, мөөрейлерге киржир чарыгдалдар база көрдүнгөн. Аңаа чылдың-на бистиң спортчуларывыс киржип, тии-

лелгелиг чанып кээп Юбилейлиг чылда бистиң кады эгин кожа чурттап кадыкшылының байдалы кызыгаарлаттынган аргактиг кижилерге Россияда Тываның демнежип 100 чыл оюнга тураска байырлыг хемчеглерни көвүдедирге таарымчалыг байдалды тургузарынче кичээнгейни телдирер бис.

— **«Аргыжарының таарымчалыг байдалы» деп кызыгаарлаттынган кижилерге программаны амыдыралга боттандырыны кым хыргы?**

— Бо талазы-биле тускай миссия тургустунган. Оон даянып — Чазак Даргазының оралакчы Анатолий Дамба-Хуу Чоокта чаа бир дугаар хуралда эрттирген бис. Хуралдың катталганы республика эмнелеринге, аптекаларга, садыг хөй-ниитиниң болгаш албан черлеринге инвалидтерге таарымчалыг байдалды тургузары болгаш Чүге дизе оларның дузалажып удаа-дараа кээр черлеринде.

Оон аңгыда Кызыл хоорайга «Аргыжарының таарымчалыг байдалы» кызыл точка болгаш объект аргыжарына таарымчалыг дээрзин көргүзүп демнежип эрттирер бис. Республика яамылары, албан черлери, район чарыггазы ол талазын ажылды чорудуп эгелей бер.

— **Айтырыгларга харлап бергениңер дээш чет дивис.**

АНЫЯК ЭМЧИЛЕРГЕ ДЕТКИМЧЕ

Аныяк эмчилерни деткиир тускай программа езугаар 2013 чылда Каа-Хем кожуунда 5 эмчи күрүнеден чаңгыс удаа алыр деткимче акшазын алган.

Аяна Макаровна Донгак медицинаның дээди өөредилге черин дооскаш, Каа-Хем кожуунунун Сарыг-Сеп суурнун төп эмнелгезиниң терапия салбырының эргелекчизи болуп ажылдап турар. Ол Иркутск хоорайның

күрүнениң эмчи университетин, оон соонда интернатурасын 2012 чылда дооскан.

Өөнүң ээзи Ойнаар-оол Сагаан-оолович — чолаачы, оон дооскан эртеми — мал эмчизи. Улуг уруу-Хорагай — 4-кү класс-тын өөреникчизи, хеймер оглу 5 харлыг, уруглар сады барып турар. Аныяк өг-бүлөгө Сарыг-Сеп суурнун чагыргазы черни аңгылап бээрге, 6 ай дургузунда бажынын тудуп дооскан. Тудуг

материалдарын Дерзиг-Аксы суурда хуу сайгарлыкчы Семен Бочкаревтан болгаш Кызыл хоорайдан чагыдып ал турган. Оларның хериминиң иштинде улуг чунар-бажың, гараж, чүк сөөртүр машина бар. Ногаа аймаа тарыттынмас, чери даштыг. Ынчалза-даа олар дагаа, хаван тудар сорулганы мурнунга салганнар.

— Аныяк, идегелдиг эмчи ажылдап келгени — бистиң эмнелгевиске, суурувустун бурунгаар хөгжүлгезинге улуг идиг-дир. Аяна Макаровна бистиң кожунунун чурттакчы чонунга бедик деңнелдиг чогуур дузаны чедирери чугаажок. Ол аарыг кижилер-биле эвилең-ээлдек, коллектив-биле эп-найыралдыг, топтук-томаанныг, кижизиг эмчи — деп, кожунунун улуг эмчизи Саида Салчак чугаалады.

Аяна Донгак эмнелгениң коллективинге тааржып, турумчуп ажылдаар сорулгалыг. Бажың тудуп алыр мурнунда аныяк өг-бүлө бажың хөлезилеп чурттап турган. Ынчангаш аныяк эмчилерге бо программа улуг деткимче дээрзин ол өөрүп чугаалады.

Авторнун тырттырган чүрүу.

Каа-Хем кожуунда

ӨСКҮС УРУГЛАРНЫҢ ОРАН-САВАЗЫ

2013 чылда республиканың өскүс уругларына болгаш ада-иезиниң хайгааралы чок артканнарга 295 квартираны туткан.

Каа-Хем кожуунунун аңгы-аңгы сумуларына бир аал чурттаар он бажыңны өскүс уругларга туткан. Бажың бүрүзүнүн чанында огород тарыыр болгаш дузалал ажыл-агыйына ажыглаар девискээр көрдүнгөн. Сарыг-Септе — 5, Дерзиг-Аксында — 2, Бүрен-Хемде — 1, Бүрен-Бай-Хаакта — 1, Ильинкада 1 өскүс уруг чаа бажыңнарның дүлгүрүн 2013 чылда алган.

Ниитизи-биле 2014 чылдың апрель айы-биле Каа-Хем кожуунунун ажаалда-тежээлде болгаш харагалзал килдизинде 185 өскүс болгаш хайгааралы чок арткан уруг бажың оочурун-

да турар. Бо чылын Каа-Хем жуунга 21 өскүс уругну бажың биле хандылары көрдүнгөн.

Дерзиг-Аксы сумузу Аныяктар кудумчузунун чанында аал чурттаар бажыңнарын бирээзинче кирип, оон ээзи харлыг Айлуна Хомушкуну ужураштым: «Өскүс уруглар бажың-балгат-биле хандыра турары аажок өөрүнчүгү. Мен амдыызында ажыл-агый чок мен. Бо чылын дээди өөредилге чери кирер сорулганы мурнунда салдым. Сарыг-Сеп суурнун чагыргазына сеткилениң ханызындан өөрүп четтиртимни илередип тур мен» — деп ол чугаалады.

Күрүнениң деткимчезин алган өскүс уругнун бажың арыг-силиг, чылыг.

Донгактарның өг-бүлөзи чаа туттунган бажыңның чанында.

Тыва улустун ырларының бол-
хоомей-сыгыттың тергиин
Болдукпан Дадар-
Оюн — Тываның культу-
ра болгаш төөгүзүнүн алдын
ондунче кирген ат-сураглыг
хоомей-сыгыттың бирээзи. Бяңгылыг,
ондунче ырлары-биле улустун
еткил-чүрээне кайгамчык исти
оттырып чораан ат-сураглыг
хоомей-сыгыттың тураскаадып, Таңды

кожуунун Кочетов суурнун культу-
тура одаан (бажыңын) оон ады-
биле адаан.

Оон уйнуу Аяк-Хээ Сергеевич
ОЮН 1995 чылда хей ажы-төлдүг
өг-бүлгө төрүттүнген. Амгы үеде
Көк-Тейниң кезээки школазының
9-ку класында өөренип турар.
Ол — амыдыралга ынак, омак-
хөгүг, талантылыг, ажылгыр-ке-
жээ, угаангыр киж. Бокс болгаш
хостуг хүреш маргылдааларына
шаңналдыг черлери ээлеп тур-
ган. Шериг барып, эртем-билигге
өөренип, эмчи болур күзүлдүг.
Хостуг үелеринде хөгжүм-аялга
дыңнаарына, чуруттунарына

БИК: 040407627

Алыр банкызы: Восточно-Сибирский Банк Сбербанка РФ,
г.Красноярск.

Кор. счет: 30101810800000000627.

ИНН: 7707083893.

КПП: 170102001.

Получатель: Оюн Виолета Сергеевна (сестра), Кызылское ОСБ
№8591.

Счет получателя: 4081781036500060650353.

Сот.тел.: 8-923-262-55-28.

Ие (өг-бүлениң) капиталының акша-
хөргөзгизин бажың тударына, бажың (чурт-
таар дача) садып алырына ажыглаары-биле
өзүлүң бээр.

Тел. 8923-389-70-57, 8923-543-05-47.

Телевирлиг үндезинге парлаан.

Уругларның ижин-баар эмчизи-
ниң (гастроэнтеролог) хүлээп
алышкыны

Кызыл хоорай, Каа-Хем кудумчузу, 2
парк дужунда).

Баш удур бижидер телефону:

8-923-55-99-365.

Эмнээшкн таарышпайн барып болур, эм-
чиле сумележир херек.

Лицензия № ЛО - 17-01-000184, 2013 чыл-
дың ноябрь 22-де Тыва Республиканың Ка-
дык камгалал яамызы тывыскан.

Телевирлиг үндезинге парлаан.

УРУГЛАРНЫҢ НЕВРОПАТОЛОГ
ЭМЧИНИҢ ХҮЛЭЭП АЛЫШКЫНЫ

Кызыл хоорай, Каа-Хем кудумчузу, 2
парк дужунда). Ажылдаар шактары: 9.00-
8.00. Улуг-хүнде — дыштаныр хүн.

Харылзажыр телефону: 8-923-267-47-
9.

Эмнээшкн таарышпайн барып болур, эм-
чиле сумележир херек. Лицензия № ЛО-
17-01-000184, 2013 чылдың ноябрь 22-де
Тыва Республиканың Кадык камгалал яамы-
зы тывыскан.

Телевирлиг үндезинге парлаан.

Садып алыкчыларның кичээнгейинге!

Тудутун кол материалдарының
садыы ажыттыңан!!!

- чылыглар чүүлдер
- суудан камгалал херекселдер
- бажыңның кырын, даштын каастаар чүүлдер
- тудуг холуксаалары
- дунгаалап канныр монтаж херекселдери

Шултузу Адыңының өртөктөрү-биле

Сантехника
Одалга чылыын, суг дамчыдар
херекселдер
Суугулар, котелдар

Кызыл хоорай, Калинин 122 «а»
Фракта баазасы 5-22-46

ынак. Ындыг-даа болза, оглуус
багай салдарлыг рак аарындан
аарый берген. Москва хоорайга
эмнээшкн эртер ужурлуг. Ын-
чангаш оглуустун берге аарыг-
аржыкка таварышканы-биле хол-
баштыр чонувустан дуза дилеп,
ачы-буяныг дузаламчы мара-
фонче чалап тур бис.

Марафон Таңды кожунунун
Бай-Хаак сумузунга Сагды А.К.
аттыг культура төвүне 2014 чыл-
дың май 16-да 15.00 шакта бо-
луп эртер.

Дуза кадыксап турар чонуву-
ска банкыда агар санын бижиди-
вис:

КЫШТАГ садып турар. Тараа-сиген
шөлдөрлиг, өртээ дугуржулга-биле.
Тел. 8-923-547-55-53.

ЧАДААНА ХООРАЙНЫҢ
КОМАРОВ КУДУМЧУЗУНДА

(район Гортоп) 1 дугаар бажыңның 1-ги квар-
тиразында АНГОР өшкү дүгүн улуг өрте-
ктөрү-биле база хуу ажил-агыйлардан ду-
гуржулга езугаар туда акша-биле садып ап
турар. Дус-Даг дузун база садып турар.

Харылзажыр телефону: 8-923-268-8258.

Телевирлиг үндезинге парлаан.

Тес-Хем кожунун О-Шынаа орту-
мак школазының Чинчи Доктугуевна ТУ-
МАТЫҢ адынга 1994 чылда тывысканы
№А-533886 аттестаттың читкенин барымдаа-
лааш, ону күш чок деп санаар.

КЫЗЫЛДЫҢ ӨРҮМНЭЭШКИН КОМ-
ПАНИЯЗЫ

Суг алыр скважиналарны таарымчалыг
өртөктөрү-биле өрүмнөп турар.

Кожууннардан чагыгларны хүлээп тур
бис.

Тел. 8-923-547-1307-Евгений.

8-923-262-20-85-Сылдыс.

Титов кудумчузу, 5-те

«Мебель» садыы

Чымчак болгаш корпустуг мебель
аймаа, аңгы-аңгы хевирлери делгем.
Бүдүрүкчүлери: Красноярск, Абакан.
Абаканның өртээ-биле. Хоорайга ха-
лас чедирип бээр.

Тел: 8-923-385-59-72.

ӨӨРЕНИРИНЧЕ ЧАЛАЛГА

«Тываавтотранстың» өөредилге-курс комбинатының
автошколазы дараазында мергежилдерге өөредири-би-
ле чыылданы доктаамал чорудуп турар:

-«А», «В», «С», «ВС», «Д», «ВЕ», «СЕ» категорияның
чоллаачылары;

-айыылдыг чүк сөөртүр чоллаачыларны (ДОПОГШ);

-пассажирлер аргыштарының орук-шимчээшкн дүрүмү-
нүн талазы-биле техминимум;

-бүгү хевирниң чоллаачыларының стажировказы;

-удуртукчуларга болгаш өрттүн айыыл чок чоруу дээш ха-
рыскалгалыг кижилерге ыяал дужаар өрт-техниктиг минимум
талазы-биле кыска хуусаалыг курстар.

Төлөвирни үзүктөп болур, кичээлдерниң графиги өскерлип
турар, өөренип турар кижилерге тус-тус хамаарылга.

Айтырыг тургузар телефон: (39422) 2-71-37; 2-90-09.

Полевая кудумчузу, 120.

Долгачар, келиңер, өөрениңер, бедик мергежилди чедип ап,
оруктарның ээлери болуңар!

№1281 лицензияны 2011 чылдың 06.14-те ТР-де Өөре-
дилге хайгааралының албаны тывыскан.

НОМЧУКЧУЛАРГА САНАЛ

Бистиң солунууска рекламаларны болгаш PR-
материалдарыңарны парладырының талазы-биле кады ажил-
дажылгаже Силерни чалап тур бис. «Шын» солун дээрже Тыва
Республиканың Чазааның тыва дылда үнүп турар албан-езуунун
парлалга органы-дыр. «Шын» — дыка хей чылдарның дургузун-
да эң хей тиражтыг (ортумак тиражы 8-9 муң экз.) болуп келген
үндүрүлгө, а ол ышкаш тыва дылда МИЧ-лериниң эң улуг хемчээл-
динге санадып турар солун.

Силер чүгле рекламаны биске парладып алыр эвес, силерниң
организацияңарның дугайында таныштырылга материалдарын
база чагыдып болур силер, ынчан реклама улам дээштиг апаар.
Бистиң PR-специалистеривис силерниң барааннарыңарны бол-
гаш ачы-дузаңарны хөйү-биле алырының аажок дээштиг аргазын
ажылдап кылырынга база боттандыраарыңа дузаны чедирер.

Информастыг салдар чедиришкиниң элээн дээштиг аргазы
болза, PR-чүүлдерни болгаш рекламада кириген дыңнадыгларны
кады парладыры болур (парлаттыңан чүүлдү номчааш, силерниң
ачы-дузаңарны ап турар кижилер реклама медээлерин долу шиң-
гээди алыр).

Хууда сайгарлыкчыларга болгаш албан черлерин-
ге: информастыг дыңнадыглар болгаш рекламаның өртээ — 1
дөрбелчин-см—20 руб;

тус-тус кижилерге 40 сөс чедир—200 руб., 40 сөстен өрү —
1 сөстүн 6 руб., 1 фото-чурук — 200 руб.

Солунун үнөр хүннери: вторник, четверг (8 арынның), суб-
бота (12 арынның, ТВ-программа бар).

Долу медээни дараазында номерлерже долгааш, билип ап
болур силер: 8-913-340-90-09, 8-923-264-22-22, 8(39422)2-03-90.

Бистиң адресивис: Кызыл хоорай, Красноармейская ку-
думчузу, 100, 2-ги каът, кабинет №11.

КлиматСервис

Кызыл хоорай, Оюн Күрседи кудумчузу, 54
Т: 8(394-22) 5-29-85, 8-923-261-7070

Садып турар, эштеп тургузар, арыглап, септеп бээр.

- Агаарны арыглап сериендир кондиционерлер.
- Хат-салгының сериендидикчи вентиляторлар.
- Агаар сериендир херекселдер
- Агаарны арыглаар херекселдер
- Суг чылдыр херекселдер
- Бажыңга болгаш үлестүрге ажыглаар вентиляция
- Чылыдыкчы — каминер
- Чылыг бээр херекселдер.

Телевирлиг үндезинге парлаан.

«ШЫН» СОЛУННУҢ ХҮНДҮЛҮГ НОМЧУКЧУЛАРЫ!

«Шын» солунну чагыдып алыңар!

2014 чылдың чагыдылганының өртөктери:

Индекс:	3 айда	6 айда	1 чылда
11530 — хуу кижилерге	420,51	841,02	1682,04
31730 — организацияларга	450,51	901,02	1802,04

Ада-чурттуң Улуг дайынының хоочуннары,
киржикчилери, инвалидтери шынзылганы

көргүзерге:

Индекс:	3 айда	6 айда	1 чылда
11530 — хуу кижилерге	325,25	650,50	1301

ДАЛАЖЫҢАР! ЧЕТТИГИҢЕР!

ЧАА РЫНОК АЖЫТТЫНГАН

Кызыл хоорайда «Сайзырал» деп тускайланган көдээ ажил-агый рыногу ажыттынган. Садыг-саарылганың чаа тудуу Тыва Республиканың Чазааның болгаш бүдүрүлгө черлеринин демниг кады ажилдажылгазының түңнели болур. Ону «Роскөдээ ажил-агый банкызы» чээли акша-хөреңгизи болгаш «Тыва Республикага 2012-2020 чылдарда көдээ ажил-агыйны болгаш көдээ ажил-агый барааннарын, чиг эдин болгаш аш-чем рыногунга идигни берип хөгжүдери» деп республиканың тускай со-рулгалыг программасындан үндүргөн субсидия-биле акшаландырып туткан. Төлевилелдин ниити өртээ — 93,4 млн. рубль болган.

Арат ажил-агыйларының, аш-чем болбаазырадыр бүдүрүлгелеринин төлээлери болгаш садып алыкчыларның четтикпейн манал турганы рыноктун байырлыг ажыдышкыны май 10-да болган.

Оон ишти делгем болгаш чырык. Аш-чемниң сүүзүннүг шынарын камнап-кадагалаар тускай соодукчу-делгирилдер, ногаа болгаш чимис аймаан шыгжал кадагалаарыңа таарымчалыг байдалды тургузар агаарың серинин

болгаш шыгын хынаар херекселдер, изиг-соок суглуг чунар раковиналар-биле дериттингенин шупту магадал үнелзэннер.

«Сайзыралдың» бир дугаар ажил хүнүнде Чаа-Хөлдүн, Тес-Хемнин, Чеди-Хөлдүн, Чөөн-Хемчиктин, Кызыл кожунунун араттары, ол ышкаш «Тыва сүт» күрүнениң унитарлыг бүдүрүлгезинин боттарының аш-чем барааннарын делгеп саткан. «Тывага бүдүргөн ак чемниң янзы-бүрү хевирлерин эптии-биле мынчаар делгеп салганын оон мурнунда черле таварышпаан бис. Садып алыкчыга барааннарын шилиир арганы, таарымчалыг өртекти болгаш эки байдалдарны тургускан чаа рыноктун ажыттынып келгени эки-дир» — деп, Кызылдың чурттакчылары Сеннинерниң өг-бүлөзи магадаанын чажырбайн чугаалааннар.

«Бо садыг төп одалганың болгаш изиг-соок суглуг, канализацияның системазы-биле чаңгыс аай хандырттыңан ниити тудуг болур. Садыглаар залдың ниити шөлү 776,7 дөрбелчин метр, 148 садыглаар олуттук. Залды соодукчулар болгаш агаар сериидедир херекселдери, садыг делгирилери-биле шимеп кылган. Оон аңгыда кафе болгаш бараан-

ТР-ниң Чазак Даргазы Ш.Кара-оол чаа рынокта.

нарның шынарын доктаамал хынап көөр ветеринарлыг лаборатория ажылдап эгелзэн. Этти бузуп оонактаар дериг-херекселдерлиг тускай өрээлди. Саарлыкчыларга эптиг байдалдарны тургускан, уштунар болгаш арыглары өрээлдерни тускайлап аңгылаан. Шээр малды диригге садып-саар тускай девискээр тургузарын планнап турар бис. Ниитизи-биле бүдүрүлгениң ажылынга 32 кижини хаара тудар бис. Рынок 9 шактан 19 шакка чедир дыштаныр хүн чок ажылдаар» — деп, көдээ ажил-агыйның бүдүрүлгө кооперативинин удуртукчузу Любовь Ооржак демдеглзэн.

Тываның Баштыңы Шолбан Кара-оол республикага эргежок чугула объектинин ажыттынганы-биле «Сайзырал» кооперативтин коллективинге байыр чедирбишаан, демдеглзэн: «Рынокту тудуп доозупканывыс дээш өөрүүр-дүр мен. Көдээ ажил-агый барааннарының бүдүрүкчүлери болгаш «Чаңгыс суур — чаңгыс бүдүрүлгө» деп губернатор төлевилелиниң киржикчилери барааннарын өске улус таварыштыр эвес, а боттары садып-саарар аргалыг апарган-дыр. Бо рынок мал-маган өстүрүп, ногаа аймаа тарып, ак чем бүдүрүп турар көдээ черниң ишчилеринге

ачы-дузалыг болур ужурлу болгаш шынары эки аш-чем таарымчалыг өртекти-биле алыры хоорайның чурттарына эптиг байдалды тузуп турар. Улустун бүткүл барааннарын баш удур алгаш, аңаа акша хуу не садып-саарар улустар эвес дыглаар олуттарны бүдүрүп боттары ээлеп алыр болза Чүгле дыштаныр хүннерде турган көдээ ажил-агый каларының негеттинип ташак ындыг рыноктар чонга ла херек деп чүүлү бадды Чоорту он хире рыноктун арын планнап турар бис. Хоорайны долгандыр шөл тарылга ажылын эгелзэн. Ынчангаш оон дүжүдүн саарарыңа мындыг эптиг далдарны тургузары база болур».

Республиканың Баштыңы рыноктун шуптузун эргий көргөш, оон удуртукчулары гаш тускай мергежилдик дакчылары-биле ажыл-айтырыгларын сайгарып лашкан. Садыгчыларга бис садып алыкчыларга чедир нерни күззэн.

ТР-ниң Чазааның пар...

«Тыва — арыг-силитгиниң девискээри»

Чаагайжыдылга, ногаанчыдылга...

Сагыш-сеткилди эки хөөн-биле долдурган частың хүннери — чүгле бойдустан оттуушкуну-биле холбашкан эвес, а Россияның чонун каттыштырган ниити байырлал. Демнежилге, найырал коллективтен «төрүт-түнер», ынчангаш коллективчи күш-ажыл арта-ла үре-түннелдиг дээрзи чугаажок.

Частың хүннеринде Кызыл кожунунун Сукпак сумузунун чагырга черинин коллектив суурнун девискээринин чаагайжыдылгазы болгаш ногаанчыдылгазынче демниг үнген. Суму чагыргазының даргазы Сергей Решетниковтун удуртулгазы-биле ажилдакчылар болгаш суурнун күзүлдиг чурттакчылары суурже кирген авто-оруктун ийи кыдыын дургаар хадыларны тарып олурткан. Бо хемчег республиканың юбилейлери — Тыва биле Россияның демнежилгезинин болгаш Кызылдың үндезилеттинип тургустунганының 100 чылдаанынга тураскааткан байырлалдарның иштинде эртип турары билдингир.

«Бистиң бо үүлө-херээвисти

дыка эки ажил деп санал тур мен. Чүге дизе, бир дугаарында, бо чараш, ногаан хадыларны юбилейлиг чылда тарып турарывыс — ол төөгү-дүр, ийиде, ыяш олуртуру дег чаагай үүлө каяа турар боор база, үште, ногаанчыдылга Сукпак сумузунун адресинин девискээрин чараш аян-шинчи кириер. Оруктун ийи талазын дургаар хадыларны тарып каарывыска, көрүштүг-даа, онзагай-даа бо-

хады олуртур бис» — деп, Сергей Решетников демдегледи. Ол ышкаш адрестен ырак эвес черге субурган тудары база планнаттынып турар.

Суурнун девискээринин чаагайжыдылгазының талазы-биле ажилдарны тус черниң кол архитектору Айдыс Часкым биле чер болгаш эт-хөреңги хамаарылгаларының талазы-биле специализи Надежда Сержи олар чорудуп турар.

лур. Ынчангаш оон-биле өске сумулардан ылгалдыг болур бис. Ниитизи-биле 60 хире

Чаагайжыдылга, ногаанчыдылга ажылынга эки тура-биле боттарының дузазын

көргүзери-биле суурнун чурттакчыларының идепкейлиг кир-жип турары өөрүнчүг. Оларның аразында Александр биле Лидия Сарыгларларның өг-бүлөзи бар. Өгнүн эр ээзи хууда «Камаз» автомашиназы-биле өзүмнерни хадылыг аргадан эккеп берип турар. База ол ыш-каш хоочун тракторист Виктор Ондар эки үүлө-херекке дуздеткимчезин көргүзүп, чедип келген. Чаа олурткан чингир ногаан хадыларны суггарары-биле сугну суурнун чурттак-

чызы Ай-Хаан Хажыт тра-ру-биле дажып берип тур Чурттакчыларның идепкей-бо хемчег херечилеп турар.

Шынап-ла, сумунун адр-тиг девискээрин көөрге-зин көрүштүг апарган эскердим. Оон аңгыда су-нун иштинде база ыяштар олуртуп турар. Сукпак суму-чаарттынып-ла турзун деп-зеп каалыңар.

Валерия КОНГА

Авторнун тырттыр-чуруктары.

«ШЫН»

ТУРГУЗУКЧУЗУ: Тыва Республиканың Информатизация болгаш харылзаа яамызы.

Кол редактор И.М. ДАМБА-ХУУРАК.

Индекс 667000. Кызыл хоорай, Красноармейская, 100.

РЕДАКЦИЈАНЫҢ ТЕЛЕФОННАРЫ: кол редактор—2-01-35, редакторнун дузалакчызы — 2-30-69, редакторнун оралакчызы — 2-19-87, бухгалтерия — 2-18-10.

КИЛДИСТЕР: Ниитилел-политиктиг килдиз—2-17-91, 2-17-05. Экономика килдиз — 2-40-77. Социал камгалал болгаш хөй-ниити амыдырал килдиз — 2-03-88. Очулга килдиз — 2-03-87. Реклама, чарлал килдиз — 2-03-90, сот.тел.: 8-923-264-22-22. Тел/факс (394-22) 2-30-69.

Солун келбейн барганда, 3-14-94 телефонче долгаар. Неделяда үш катал үнер. Хемчээли 2 парлаар ама. Тираж 8138. Чагыс 58. Номери парлагже дужаганы: график езугаар — 21.00, херек кырында — 18.00.

Расч. счет № 40603810900004000277 Корр.счет № 30101810500000000735 БИК 049304735 ИНН 1701008465 КПП 170101001

ОАО АБ «Народный Банк Республики Тыва» г. Кызыл. Харылзаа, информация технологиялары болгаш массалыг коммуникациялары адырынга хайгаарал талазы-биле федералдыг албанның Тыва Республика талазы-биле эргелели «Шын» солунну 2012 чылдың декабрь 3-те бүрүткзэн. Херечилелдер дугаары — ПИ № ТУ17-00068. Индекс 11530, 31730.

«Тываполиграф» ААН-ге парлаан. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко, 1). Солунда парлаттыңан материалдарның авторларының бодалдары редакцияны туружу-биле дүүшпейн барып болур. Айыттыңан саннары болгаш өске-даа фактылары дыннадылары дээш авторлар боттары харыылаар.